

הקרקעות בכפר

עם העליה לעמק-כפר (ואדי חוארת) הוקצו למשבצת של כפר ויתקין כ-3000 דונם בלבד. לכל יחידת משק כ-18 דונם. המשבצת כללה את שטח הישוב (מגרשי החברים והשטח הציבורי) שטחי אדמה קלה שיועדו לנטיעת פרדסים ושטחי אדמה כבדה לגידולי מספוא, ירקות וכו'.

בזכרונותיו כותב החב' רפאל בלטינסקי "בתכנית המשקית של הכפר עמד בראש סדר העדיפויות ענף הפרדס... הייתי בועדת המטע, הועדה טיפלה בתכנית להכנת שטח נטיעה בהיקף נכבד... המדובר היה בחלקת פרדס בגודל של 5 דונם ליחידה, בערך". כנראה שהתחלת ביצוע הנטיעה היה באמצע שנות השלושים.

בשטחי האדמה הכבדה שבצידו הדרומי של הנחל (שדה ד"ו וה"אי") אשר עובדו במשותף נזרעו גידולי-בעל כמו חיטה, שעורה, תירס ובקיה לשחת וגם גידולי שלחין. בשדה ד' היה גן ירק משותף ומטע בננות משותף. כל החלקות שמעבר לנחל, שדה א', שדה ב' ושדה ג', עובדו ע"י קיבוץ גן שמואל עד הקמת הגשרים על הנחל, גשר העץ שנבנה בשנת 1938 ו- גשר הבטון שנחנך בשנת 1939. בסתיו נזרעו חלקות תלתן, שנקצרו בחרמשים והועמסו בקלשון על פלטפורמה רתומה לזוג סוסים שהיתה סובבת בכפר ומחלקת לכל משק ערימת ירק קטנה לפרות (30 ק"ג למשק). בחלוקה זו של הירק עבדו שני עגלונים עם שתי פלטפורמות.

בחורף כשלא יכלו לעלות על שטחי התלתן בעגלה, הביאו את הירק לכפר על גבי גמלים. היו בכפר שבעה חברים בעלי גמלים: חומה יצחק, חופשי נתן, נמירובסקי (אמיר) אהרון, ליבמן אברהם, אבני יצחק, יהודה לוקוב ושמעון קיפניס, שהצטרף מאוחר יותר.

בשנת 1943 הוחלט לחלק את האדמה הכבדה לחברים. לצורך עיבוד השטחים במחזור זרעים חולקו השטחים ל-4 חלקות שדה א' שדה ב' שדה ג' ושדה ד' שכלל גם את שטח ה"אי" (השם "אי" ניתן לו כיוון שהוא נמצא בין הנחל ורצועת החולות).

שטח החלקות שקיבל כל משק היה כדלקמן:

שדה א' – 2 דונם
שדה ב' – 2 דונם
שדה ג' – $2 \frac{1}{3}$ דונם
שדה ד' – 2 דונם

נעשו מאמצים להשוות את איכות השטחים על מנת שהחברים לא יהיו מקופחים. כך שחבר שקיבל חלקה טובה בשדה אחד קבל במקביל חלקה פחות טובה בשדה שני.

מחזור הזרעים היה כזה:

שנה ראשונה: על השטח שנחרש "חריש עמוק" בקיץ וזובל בזבל בהמות בסתיו, שתלו אחרי הגשמים סלק בהמות. השתילים הוכנו בסתיו במשתלות בשטח. השתילה היתה על גדודיות, במרווחים של כ-20 ס"מ בין שתיל לשתיל. היו מוציאים את השתילים ממינים אותם חותכים את קצות העלים כדי שהצמח לא יצרוך מים עד שיקלט וכן קוטמים את קצות השורשים. את השתילים היו מחלקים לאורך הגדודית ובעזרת דָקָר היו עושים באדמה גומה צרה אשר אליה היו מכניסים את השתיל ומהדקים את האדמה הרטובה סביבו.

הסלק נקלט והוציא עלים שכיסו את כל השטח, אך יחד איתו גדלו גם עשבי בר שדרשו הרבה מאוד עבודת עישוב שלא תמיד הייתה אפשרית בשנים גשומות. בקיץ נהנו הפרות מסלק עסיסי והיו מתנפלות עליו ברעבתנות. לאחר הוצאת הסלק נזרע על חלק מהשטח שהתפנה – תירס למספוא.

שנה שניה: בחורף נזרעה בקיה לשחת. היתה בקיה מקומית שנתנה יכול נמוך ונטתה לרבוץ ולכן נזרעה יחד עם כמות קטנה של דגן (שיבולת שועל, חיטה וכו'). לעומתה היתה בקיה ארגמנית שפיתחה צמחים גבוהים שלא רבצו, אך היא לא היתה טעימה לחיכך של הפרות. בשנת העשור למדינה פותחה "בקיה עשור" טעימה ובעלת יכול רב. לעיתים נזרע ירק חורפי כגון שיבולת שועל, אפונה דן, ועוד. בקיץ נזרעה החלקה בתירס למספוא או סתיון, סיטריה ופנסילריה, כולם ממשפחת הדגניים.

שנה שלישית: בחורף פקנה לשחת, בסתיו זרעו תלתן מוסגבי, רב קצירי, בערוגות שהושקו בהצפה. היו מכינים ערוגות ישרות ברוחב 3 מ', כשבין ערוגה לערוגה מפריד "קיר", תלולית קטנה, שהורמה ע"י חריש במחרשת סוס מס' 4 לכיוון אחד ובחזרה לכיוון השני. הכנף של המחרשה הרימה את הקרקע משני הצדדים וכך נוצר הקיר. השטח שודד והוחלק במשדדה והוכשר לזריעת התלתן.

שנה רביעית: תלתן שנזרע בספטמבר נקצר בחרמש בסתיו ובחורף (כ-6 פעמים) עד אמצע חודש מאי. התלתן היה טעים מאוד ואהוב על הפרות וגם אנו ביושבנו על העגלה העמוסה בדרכינו הביתה היינו לועסים מידי פעם קנה של תלתן. הייתה סכנה בהאבסה של תלתן רטוב מהגשם, שכן הדבר היה גורם להתנפחות הכרס של הפרות, ולא פעם פרה גמרה את חייה מכך. מי שעוד אהב את התלתן היו הנברנים, עכברי השדה, שהיו חופרים את מחילותיהם בשטח ובעיקר על התלוליות שבין הערוגות. אנו נלחמנו בהם ע"י פיזור גרעיני חיטה מורעלים שנקראו "צ'ליום". בחודש מאי פרח התלתן ואז הפסיקו לקצור ונתנו לזרעים להבשיל. כשבשלו הזרעים והצמחים התייבשו, קצרו את הקמה בחרמש ערמו לערימות ודשו את התלתן בקומביין "אליס צ'למ'רס" נגרר. את הזרעים שלחו לחברת "הזרע" לניקוי וביזור ואילו את קש התלתן כבשו בחבילות לריפוד ברפת.

השטח הושאר יבש ונחרש בחודש אוגוסט "חריש עמוק" על ידי טרקטור זחל רתום למחרשה גדולה בעלת "סכין" (מגרופית) אחד.

אחרי "החריש העמוק" היו מחליקים את השטח בעזרת "ארגז מיישר" רתום לטרקטור זחל. גפני בן-ציון שהיה המודד בכפר, היה מודד ומסמן ביתדות את גבולות החלקות, כיוון שלא היו ברזים או סימנים אחרים בגבולות כל חלקה. וכך בכל מדידה (אחת ל-4 שנים) היו הגבולות משתנים בסנטימטרים ולפעמים יותר.

"מחזור הזרעים" הזה לא היה אידיאלי. בעמק יזרעאל היו מבצעים "חריש עמוק" לאחר גידול החיטה לגרעינים, שייבשה את השטח לעומק יותר גדול. אצלנו בכפר, בגלל השטח הקטן שעמד לרשות כל חבר, הוא נעשה בצורה זו. כל דרכי הגישה לשדות היו דרכי עפר, לכן בשטחים בהם נזרע התלתן יצרו העגלות שנכנסו לשטח כדי להובילו, נתיבים עמוקים באדמה הכבדה ואשר נקראו "קוליס". לא פעם הושארו עגלות באמצע הדרך וחולצו אחר כך בעזרת זוג סוסים. בתחילת שנות החמישים החלו החברים לרכוש טרקטורים ואז הלך והורע (במיוחד בחודשי החורף) מצבן של דרכי הגישה לשדות עד אשר נסללו כבישי אספלט ודרכי כורכר.

ההשקיה בשדות

לכל השדות הנ"ל היו קווי השקיה מרכזיים בקוטר 6-8 צול, כך שלכל חלקה או למספר חלקות היה ברז משותף של 3-4 צול. ממנו יצאו המים לתעלת עפר פתוחה שהובילה את המים לחלקה. הכוונת המים והטייתם נעשתה בעזרת טוריה, על ידי פתיחת פתח בקיר התעלה וחסימתה בקיר עפר. החלקות הושקו בהצפה בערוגות או בתלמים. לאחר שכל השטח הוצף חיכו כמה ימים ואז בעזרת "מחרשה ערבית" חרשו וזרעו תירס, סתיון וכו'. זריעת תלתן נעשתה כאמור לעיל, בערוגות. הצפת חלקה כזו של 2 דונם לקחה שעות ארוכות. לעיתים הייתי יוצא בבוקר השכם ומסיים לעת ערב גם ביזבוז המים היה גדול, אך אז לא היה מחסור במים וכל הכמות סופקה מהבארות המקומיות. המים היו בשפע ובמחיר נמוך.

אחרי מלחמת השחרור צורפו למשבצת הכפר שטחים מהכפר הערבי ואדי א-שומלי. לכל משק נוספו שתי חלקות, שומלי א' ושומלי ב' כל אחת בת $2\frac{3}{4}$ דונם. שטחי אדמה אלה היו אדמות מדינה. בשנות ה-30 היתה בהם ביצה שנקראה "פיצת שייך מוחמד" והן ניתנו לבדואים אשר פונו מאדמות עמק חפר לאחר קנייתן ע"י הקרן הקיימת לישראל. הבדואים הקימו שני כפרים, האחד "חוארת אל-קיבלי" שהיה מול קיבוץ מעברות והשני "ואדי-שומלי" במקום שהיום נמצא מושב גאולי-תימן.

בנוסף רושת השטח בקובני, נבנה גשר על נחל אלכסנדר וגם שם קיבל כל חבר חלקת אדמה כבדה בת 2,4 דונם. כך לכל משק היו בשלב זה שבע חלקות באדמה הכבדה. הפיצול הזה הכביד מאוד, והתבקש ריכוז אדמות. נתקבלה החלטה והריכוז בוצע בשנת 1958. במקום חלקות א' ב' ג' ד' קיבל כל חבר חלקה אחת בת $7\frac{1}{2}$ דונם, ובמקום שתי החלקות בשומלי, חלקה אחת של 5.5 דונם.

את שטח קובני השאירו כפי שהיה, ובגלל ריחוקו מהכפר הוחלט שהוא יהיה שטח למטעים. באותה תקופה היו הסוסים כלי העבודה והתחבורה של רוב החברים והנסיעה לקובני בעגלה עם סוס ארכה קרוב למחצית השעה. שטח נוסף של אדמה כבדה קבל הכפר בעמק חפר המזרחי ממערב למושב עולש. השטח לא חולק ובתחילת שנות השישים ניטע בחלקו מטע פקן משותף לרוב חברי הכפר. כיום מעובד השטח בזריעה לתחמיץ ע"י משפחת רבינוביץ ויובל.

חוץ משטחי האדמה הכבדה, היה לכל חבר שטח של כ-5 דונם פרדס באדמות חול חמרה לסוגיהן הקרובות לכפר, חלק שמוטי וחלק קלמנטינות. עוד חלקה של $1\frac{1}{3}$ דונם בשטח הכרם שברובו ניטע ב-"ולנסיה" (תפוזים) וגם בזנים אחרים וחלקה בת 2 דונם של אדמה קלה בקובני הנמצאת מדרום מזרח לשטח האדמה הכבדה וכמו כן בשטח כרם ב', הקרוב, לכפר שנטעה בהדרים. כך שלכל חבר היו אחרי הריכוז 3 חלקות באדמה קלה ו-4 חלקות באדמה הכבדה (כולל שטח הפקאן) וכן שטח המגרש בכפר.

כיום לכל משק בכפר יש כ-25 דונם אדמה, כולל מגרש הבית, וזאת לאחר שנמסרו למינהל מקרקעי ישראל כ-3 דונם לצורך הקמת הרחבת הבנים, ו-3 דונם למטרת הקמתו בעתיד של אזור תעשייה בשומלי.

כתב: גדעון חרובי
ערכה: שרי גלבוע